

Dünyewi Ýewropa we dinden daşlaşmalar

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Dünyewi Ýewropa we dinden daşlaşmalar DÜNYEWI ÝEWROPA we DINDEN DAŞLAŞMALAR

Bolup geçýän zatlary Ýewropanyň köne kimliginiň bir tüýsli öwrülşigi we özgerişi hökmünde görýän ekstremistleriň howsalasy artýar.

Surat: secularism.org.uk

Ýewropa hususanam orta asyrlarda dindar we ynançly köklere eýe kontinent hökmünde tanalýardy.

Dogrusy käbirleri bir mahallar ýaş kontinentiň her künjünde bolmasa-da, köpüsinde dini edaralaryň artýan roluna şaýat bolunan döwürler bolandygyny öňe sürýär.

Häzir bolsa kontinentde demografik gys bolup geçýär, ilat endişe beriji derejede dartgynlylaşýar.

Bu dartgynlylyk diňe san görkeziji derejesindemi ýa-da ynanç, din, ygtykat pikiri üçinem şeýlemi?

Bir mahallar dünýä derejesinde ylmy, magnawy we düşünje Renessansynyň ojagy bolan kontinent täsin ýagdaýy başdan

geçirýär, çünki onuň içindäki öwrülişikler we üýtgeşmeler ynjalykdan gaçyryjy formada bolup geçýär we bir ýagdaýdan bir ýagdaýa doly üýtgäp durýar.

Häzir ruhany gatlagyň kemelendigi we gün geçdigisaýy dini däp-dessurlary berjaý etmäge dyrjaşýanlaryň sanynyň azalandygy bilenem dinden daşlaşylýandygyny duýmak protestantlaryň we katolikleriň arasyndan dogmatiki fanatizmden emele gelen uruş zerarly Ýewropanyň ogullarynyň arasynda otuz ýyllap dowam eden uruşyň bolup geçendigini bilýänleri hopukdyrýar.

Ýewropa şu günki gün nämeden ejir çekýär we munuň ideologiki hem-de ynanç taýdan köpdürlüli migrantlary aýyplaýan sagçy hereketleriň nukdaýnazaryndan netijeleri nähili?

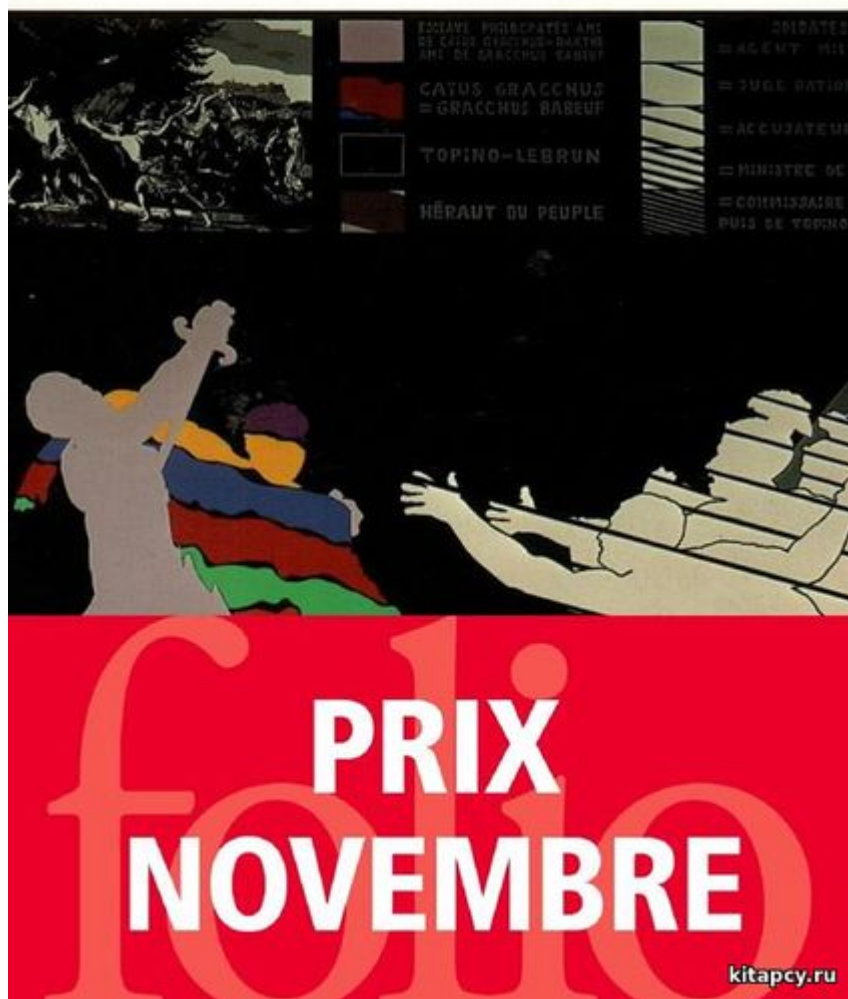
Sagçylaryň pikiriçe migrantlaryň köpdürliligi häzir we geljekde özi bilen bile getirýän ähli çaknyşyga meýilli gyşarmalary bilen bir hatarda Ýewropada uly özgerişler öwrülişikler pikirine gapylary doly açyp goýýar.

Sowalyň jogaby tanymal fransuz çepçi filosofy Režis Debräniň meşhur «Kör yşyklar» kitabynda bolmagy mümkin.

Debräniň bu kitabynda gowy görülyän we arzuw edilýän zat bolan yşyklaryň özi däl-de, has takygy belli pikirleri gurşap alýan mukaddeslik nyşanyny ýazýarýar.

Bularyň arasynda bütin dünýäni ideal pikirler zor bilen eýertmekde kejeňeklik etmek we tertipleşdirmelere öwürmek hem bar.

Régis Debray
Loués soient
nos seigneurs
Une éducation politique

Şeýle ýagdaýda ýollary ýagtyldýan yşyklar wagtyň geçmegi billen garaňky gyýçak daşlara öwrülýär.

Ýewropa Wolteriň we Russonyň arasyndaky gyzgalaňly garpyşyga girene meňzeýär.

Russo düýpli aýdyňlanmaga çagyryam bolsa, Wolter «iň soňky syýasatçyny iň soňy din adamynyň içegeleri bilen bogmak» diýen ýaly sözün eýesidir.

Şonuň üçin onuň yzyna eýerijileriň «dar pikirli wolterler» diýip atlandyrylýandyklary geň däl. Bular ýalylaryň häkimiýeti ele geçirmekleri sözün doly manysynda betbagtçylyk getirýär.

Aslynda Wolter bu meselede dälidi. Ol şu günün Günbatar

arenasynyň emele gelşiniň tradision sebäpleriniň iň bärkijesidi.

Şeýle-de meşhur nemes filosofy Immanuel Kantyň özem şeýle totalitar gyşarma meýillidi. Ol adamlaryň üstünde güýçli täsiri bolan totalitar sözüni ulanmakdan birjigem çekinmeýärdi.

Kant bir sözünde şeýle diýýärdi: «Döwrümüz käbir dini taglymlar bilen birlikde hemme zadyň özüne boýun egmesi taýdan öz-özüňe tankyt döwrüdir».

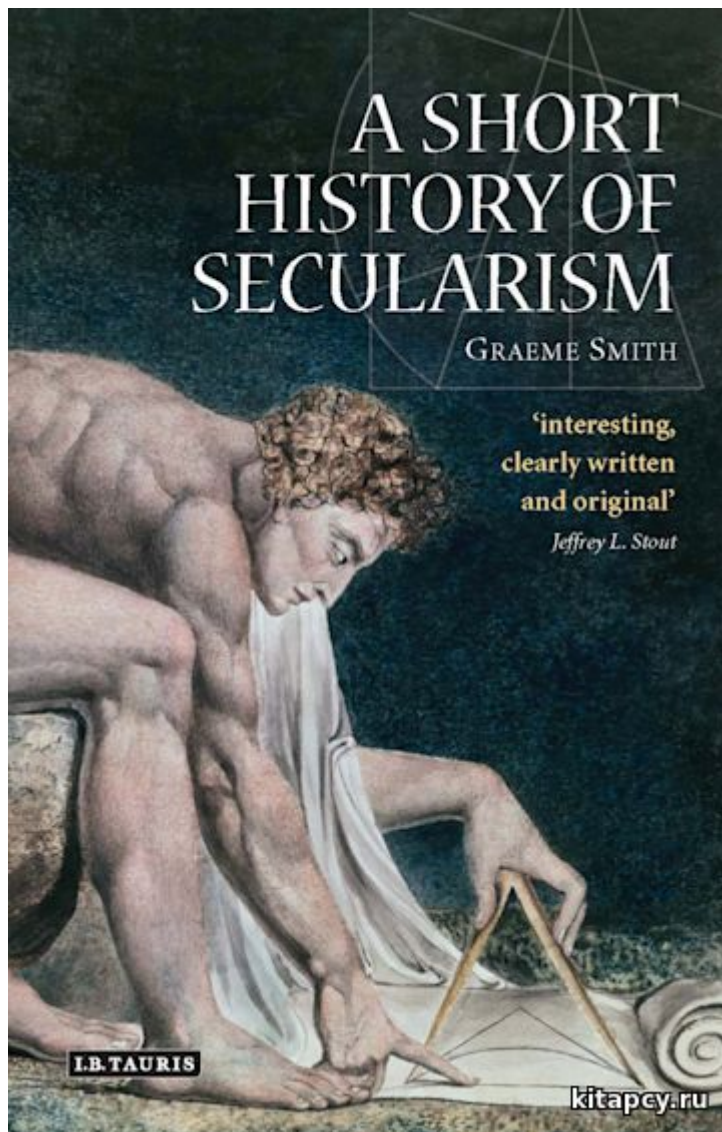
Şeýle-de Kant şu soragyň jogabyny gözden salýardy: «Adam aňy absolýutmy ýa-da baglanyşyklymy, çäklimi, ýa bolmasa çäksizlikde gaýyp ýörmi?»

Geçen asyryň ikinji ýarymynyň ýewropaly ýazyjylaryny tanaýanlar Ikinji jahan urşunyň yzda nähili köp materialistik, pelsepeçi, ateistik, ekzistensialist hereketlerdifer gyşarmalary goýandygyny we bularyň barsynyň Ýewropadaky öňki dini edaralaryň ugruna tersdigini bilýärler.

Urşuň döreden zulумы we wagşyýanalygy netijesinde ýewropalylaryň aglaba köplügi dini ynançlaryny ýitirdi.

Faşizmdir nasizm hem yzda merhemet, mylakatlylyk, hoşniýetlilik duýgularyna ýugrulan pikirlerden ýüz dönderme ahwalatyny goýup gitdi.

Bularyň ýerine o dünýä bilen hiç hili baglanyşygy bolmadyk, adama, adamyň güýjüne we ukybyna ynanýan akymlary ýerleşdirdi.

Nämüçin edil häzir bular barada gürrüň edýäris?

Bu setirleriň ýazylmagynyň sebäbi iňlisleriň «The Times» gazetiniň awgust aýynyň soňunda Angliýadaky dini ýagdaý boýunça geçiren taryhy-jemgyýetçilik pikir soralsygy boldy. Bu pikir soralsygyň netijeleri nähili boldy?

Gysgaça aýdanda, netijeler hristian iňlisleriň pozisiýalarynda düýpli üýtgeşmeler bolup geçendigini görkezýär.

Şeýle düýpli üýtgeşmeler bilen birlikde Angliýanyň dindar ýurt däl-de, dünýewi (ýa-da başgaça nähili aýdylýar, bilemok) ýurt hasaplanma ähtimallygy bar.

Gazetiň soňky pikir soralsygynyň netijeleri iňlisler üçin täzelik däl. Mundan öňem 2021-nji ýylyň ilat ýazuwynyň netijeleri Angliýada we Uelsde özlerini hristian hasaplaýanlaryň sanynyň ýurduň taryhynda birinji gezek ýarpydanam aşak düşüp, 46,2%-e deň bolandygyny görkezdi.

Hussein Ali Agrama

ISLAM, SOVEREIGNTY,
AND THE RULE OF LAW
IN MODERN EGYPT

QUESTIONING *Secularism*

Ýurduň resmi buthanasy Anglikan buthanasy dini kimlik krizisinden ejir çekýärmí?

Bu soragyň jogabyny tradision ynançdan üzňeleşmäge iterýän köp meseleden tapyp bolar.

Mysal üçin, bularyň arasynda tradision är-aýallykdan ýüz dönderip erkin ýaşamak islegi, gomoseksualizm problemalary we aýal-gyzlaryň roly-da bar.

Angliýada bolup geçýänler umuman alanda Ýewropanyň köp ýerine ölçeg bolup biljek mysal. Garşydaşlyklar giňeýär we barha artýar.

Şonuň üçinem, bolup geçýän zatlary Ýewropanyň köne kimliginiň

bir tüýsli öwrülişigi we özgerişi hökmünde görýän
ekstremistleriň howsalasy artýar.

Bu ýagdaý öňümizdäki günlerde gutulgysyz ýagdaýda agressiw
çaknyşyklara sebäp bolar. Muňa hiç hili şübhe ýok.

Emile AMIN.

Penşenbe, 14.09.2023 ý. Publisistika